

PUTEREA ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE CONTEMPORANE

POWER IN THE CONTEMPORAN INTERNATIONAL RELATIONS

*Adriana SAULIUC**

Articolul își propune să trateze chestiunea conceptului de putere și modul în care acesta a evoluat și s-a schimbat ca urmare a tragicelor evenimente care au avut loc la 11 septembrie 2001, când asupra Statelor Unite ale Americii a fost inițiat un atac terorist fără precedent în istoria omenirii. Textul evidențiază faptul că lumea s-a schimbat, este una permeabilă la un alt tip de pericole și amenințări decât cele clasice, cunoscute până la acel moment, o lume în care actorii internaționali au devenit conștienți că nu se mai pot proteja singuri, fiind nevoie de un efort conjugat.

Cuvinte cheie: realism; putere; securitate; terorism; amenințări și riscuri asimetrice.

This article aims to approach the concept of power and how it has evolved and changed as a result of the tragic events that occurred on September 11, 2001 when over the United States was initiated a terrorist attack, unprecedented in history. The text points out that the world has changed, that it is permeable to a different type of dangers and threats than classical known until that moment, a world in which international actors have become aware that they can not protect themselves without a joint effort.

Keywords: realism; power; security; terrorism; asymmetrical threats and risks.

Realismul politic și conceptul de putere în sistemul internațional

A bordarea chestiunii conceptului de putere nu poate fi realizată fără a se face referire la Realismul politic, curentul care a „absorbit” acest termen, l-a adoptat și i-a acordat o importanță deosebită. Explicația interesului adepților acestui curentului pentru „putere” este legată de opinia privind

* Centrul de Prevenire a Conflictelor & Early Warning, doctorand al Universității Naționale de Apărare „Carol I”; e-mail: sauliuc.adriana@yahoo.com, tel: 0735/129.601

modul în care actorii internaționali se comportă pe scena internațională, de caracteristicile acesteia, precum și de necesitățile unui stat pentru a supraviețui alături de celelalte. În concepția realiștilor, prin natura lor oamenii sunt răi și păcătoși, iar una dintre cele mai proeminente și mai periculoase însușiri ale acestora este dorința instinctivă de putere și de dominare a semenilor lor.

La nivel internațional, relațiile care se formează între state și alți actori internaționali au loc în absența unui guvern mondial, iar pentru adepții Realismului politic, aceasta face ca principala caracteristică a mediului internațional să fie **anarhia**. Plecând de la acest punct de vedere, „relațiile internaționale pot fi cel mai bine înțelese prin descifrarea modului în care puterea este distribuită între state”¹ și în ciuda „egalității legale formale” dintre ele, repartizarea inegală a acesteia face ca arena relațiilor internaționale să devină spațiul de manifestare a «politicii de putere».²

Sistemul relațiilor internaționale este caracterizat de dinamism și complexitate, conferite de multitudinea și plurivalența legăturilor care se stabilesc între actorii internaționali precum cele economice, politice, sociale, culturale, diplomatice etc. Indiferent însă de natura acestora, sistemul internațional actual și „toate re poziționările și evoluțiile ce se înregistrează la nivel național, zonal, regional și global se cer analizate mai ales în termeni de *putere*”.³ Iar aceasta se datorează faptului că în noua ordine mondială care se prefigurează, puterea își păstrează în mod indiscutabil valoarea de element de comparație în relațiile dintre state.

În general, *puterea* este definită ca „fenomen social fundamental care constă în capacitatea statelor de a lua decizii și a asigura îndeplinirea lor prin utilizarea diferitelor mijloace de persuasiune și constrângere; puterea se exprimă într-o relație asimetrică (conducere-supunere și/sau dominare-subordonare) între factorii la nivelul cărora ea se manifestă”.⁴ De-a lungul istoriei, puterea a fost văzută ca fiind capacitatea unui actor internațional de a-și impune voința în ciuda rezistenței întâmpinate, mai exact ea reprezintă capacitatea de a face, de a produce sau de a distruge, după cum a definit-o realistul Raymond Aron în cartea sa „*Paix et guerre contres les nations*”.

¹ Martin Griffiths, *Relații internaționale. Școli, curente, gânditori*, Editura Ziua, București, 2003, p. 17.

² *Ibidem*, p. 17.

³ Cristian Băhnăreanu, *Politica militară în secolul XXI. Modalități de realizare și manifestare a puterii militare în societatea românească*, Editura Universității Naționale de Aparare „Carol I”, București, 2005, p. 5.

⁴ ****Mică Enciclopedie de Politologie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977, pag. 373.

Conceptul de putere însumează o complexitate de elemente dificil de cuprins și de definit, iar abordarea sa în contextul relațiilor internaționale și al diplomației definește puterea ca și “capacitate a unui stat de a influența sau controla alte state”⁵. Această capacitate este denumită și *putere internațională*, în timp ce “exercitarea puterii de către unul sau mai multe state, tinde în esență să îndeplinească în viața internațională un rol analog celui al statului național în viața internă a societății”⁶.

În sistemul internațional, actorii utilizează puterea apelând la două modalități distincte. Primul se referă la aplicarea acesteia în mod indirect – *putere soft*, care urmărește obținerea de rezultate prin atracție și nu prin coerciție. Celălalt mod de aplicare al puterii se referă la utilizarea directă a acesteia cu scopul impunerii comportamentului competitorului. Denumită *putere hard*, aceasta presupune recurgerea la acțiuni prin care se urmărește determinarea celorlalți de a acționa chiar și împotriva voinței proprii, prin amenințări și utilizarea forței armate.

Dintre toate teoriile care abordează chestiunea conceptului de putere manifestat la nivel internațional adepții neorealismului instituțional au identificat cel mai precis evoluția puterii în sistemul contemporan al relațiilor internaționale. În opinia acestora, forța militară reprezintă cel mai important element al puterii, iar lumea în care trăim și lumea viitorului sunt dependente de putere, mai exact de toate formele pe care aceasta le poate lua, dar mai ales de *putere militară*, înțelegând ca și “capacitate de acțiune armată a unui stat, asigurată de potențialul său militar”.⁷ La rândul său, aceasta este determinat de buget, infrastructură, personal, armament și este utilizată cu scopul asigurării propriei securități, dar și pentru îndeplinirea obiectivelor/intereselor politico-militare.

Elemente mai sus însumate asigură statelor un loc în ierarhia sistemului internațional, plasându-le într-una dintre cele două mari categorii: state slabe – state puternice, puteri slabe – puteri puternice. Conceptul a fost formulat de Barry Buzan în cunoscuta carte „*Popoarele, statele și teama*”, unde folosește această dihotomie pentru a diferenția țările în funcție de puterea lor. Astfel, expresia “state slabe – state puternice se referă la gradul de coeziune socio-politică”, în timp ce “puterile slabe sau puternice se referă la distincția tradițională dintre state în funcție de capacitatea lor militară și economică în relațiile”⁸ cu alte state. Plecând de la aceste argumente

⁵ Cristian Băhnăreanu, *Op. cit.*, pag. 6.

⁶ ***Mică Enciclopedie de Politologie, pag. 375.

⁷ Catălin Zamfir, Lascăr Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, pag. 481.

⁸ Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 106.

se poate afirma că “statele slabe consumă securitate”, în timp ce “statele puternice produc securitate”.⁹

Evoluția conceptului de putere

Revenind la conceptul de putere, aceasta s-a manifestat din cele mai vechi timpuri și până în prezent, indiferent de nivelul de dezvoltare al societății, puterea statelor evoluând odată cu progresul omenirii. Liderii statelor, indiferent de perioadele la care ne raportăm, au înțeles că realizarea unei lumi ideale în care războaiele să fie scoase în afara relațiilor dintre state este imposibilă, astfel că nu au renunțat niciodată la ideea conform căreia acumularea de putere reprezintă una dintre condițiile esențiale pentru supraviețuirea în mediul anarhic în care acestea acționează la nivel internațional.

Războaiele secolului XX reprezintă dovada evidentă a faptului că în această perioadă și înainte puterea militară a reprezentat elementul preferat de state în confruntările dintre ele. Totodată, Războiul Rece a fost un episod aparte al istoriei și deși a fost evitată în mod deliberat o confruntare directă între cele două superputeri rivale, lupta pentru putere și supremație mondială a reprezentat scopul suprem al competiției dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică.

La începutul anilor '90, destrămarea statului sovietic și dispariția uneia dintre cele două părți combatante a fost văzută ca o oportunitate pentru punerea bazelor unei cooperări între state, în timp ce încheierea Războiului Rece a generat mutații semnificative pe scena internațională, una dintre cele mai importante fiind trecerea de la o lume bipolară la una unipolară cu periferie anarhică. Anii '90 au fost marcați de ideea hegemoniei totale a Statelor Unite ale Americii, marea învingătoare a cursei pentru supremația mondială, însă tot în această perioadă, țări precum China, Brazilia și India, mai târziu Federația Rusă, deveneau tot mai importante la nivel mondial datorită dezvoltării lor economice. Totodată, Uniunea Europeană a început să fie văzută ca un actor internațional important, context în care unipolaritatea statului american a început să piardă teren, apărând tot mai multe opinii legate de faptul că starea sistemului internațional de după încheierea Războiului Rece a reprezentat de fapt o etapă „de tranziție”, acesta îndreptându-se spre multipolarism. De asemenea, în această perioadă pe scena internațională au început să se manifeste tot mai pregnant actorii non-statali, care în timp au acumulat putere, iar în prezent acțiunile lor pot influența modul în care statele acționează și reacționează, fiind vorba în primul rând despre organizațiile internaționale care au

⁹ Ionel Nicu Sava, *Studii de securitate*, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005, p. 87.

căpătat valențe de neimaginat înainte. Definite ca "o asociere de state instituită printr-un tratat, dotată cu o constituție și cu organe comune, având o personalitate juridică proprie, distinctă de cea a statelor membre"¹⁰, organizațiile internaționale reprezintă "forme de realizare a colaborării multilaterale între state, în diferite domenii, într-un cadru juridic instituționalizat, pentru îndeplinirea unor obiective stabilite și pe baza unor reguli înscrise în statutele acestora".¹¹

Prin existența lor, vechea societate internațională mai mult sau mai puțin anarhică s-a transformat treptat în ultima perioadă într-o societate mai organizată și instituționalizată în domeniul relațiilor internaționale, transformare care a cuprins toate aspectele vieții internaționale a popoarelor. În prezent, creșterea numărului acestui tip de actori precum și extinderea activității lor reprezintă o caracteristică a vieții internaționale contemporane. Această extindere se datorează necesității intensificării colaborării internaționale în diverse domenii precum cel politic, economic, social, tehnico-științific, cultural ș.a ale relațiilor dintre state, cu participarea unui număr cât mai mare de actori internaționali statali.

Pe lângă organizațiile internaționale, evoluția sistemului internațional a dus și la creșterea puterii altor actori internaționali, printre care cei mai de notorietate sunt grupările etno-naționale și organizațiile teroriste, acestea din urmă fiind în prezent cele mai temute forme de manifestare a violenței asupra populației. Atacurile teroriste care au lovit teritoriul Statelor Unite ale Americii la 11 septembrie 2001 au semănat groază în rândul cetățenilor americani, au atras după sine oprobiul întregii planete și au coincis cu momentul în care țările, indiferent de așezarea lor pe glob, au înțeles că sunt vulnerabile în fața acestor noi tipuri de amenințări.

Dacă încheierea conflagrațiilor secolului XX purtate cu precădere după logica clausewitziană, cu excepția cazului sfârșitului celui de al Doilea Război Mondial când orașele japoneze Hiroshima și Nagasaki (6, 9 august 1945) au fost distruse de bombele atomice americane și a Războiului Rece, a dat speranțe privind evoluția spre timpuri mai pașnice, noile tipuri de amenințări asimetrice ale mileniului III contrazic orice teorie potrivit căreia lumea poate deveni un loc mai sigur. În acest context, amplificarea terorismului a început să fie privită ca principală amenințare la adresa securității statelor și a stabilității la nivel internațional, mai ales după momentul 11 septembrie 2001, când Statele Unite ale Americii și întreaga lume au

¹⁰ Ion Dragoman, Claudia Militaru, Cerasela Panduru, *Relații internaționale actuale*, Editura Intergraf, Reșița, 2004, p. 104.

¹¹ Aurel Preda – Mătășaru, *Tratat de drept internațional public*, Editura Lumina Lex, București, 2002, p. 279.

primit o lecție care nu va putea fi uitată vreodată. Terorismul internațional reprezintă un pericol iminent care poate apărea de oriunde fiind "cel mai periculos și mai nociv efect al puterii, în sensul că se legitimează prin forța cea mai brutală și folosirea ei lipsită de orice scrupul".¹² În cazul acestui tip de manifestare "nu există «linii de front», iar distincția dintre combatanți și non-combatanți nu mai există, ceea ce înseamnă că civilii sunt o «țintă legitimă»".¹³

Odată cu atacurile teroriste Washingtonul a devenit conștient de faptul că puterea sa militară, indiferent de nivelul net superior la care aceasta a ajuns, nu poate înfrunța în mod eficient noii inamici, asimetria existentă între cele două părți aflate în opoziție fiind contraproductivă. Statul american s-a văzut pus în fața unei lupte cu un adversar invizibil, care nu deținea nici forțe terestre, nici navale sau aeriene, anulând astfel avantajul dovedit de armata americană în războaiele în care aceasta a fost implicată anterior.

A fost momentul în care SUA a înțeles că apariția unui nou tip de amenințare, mult diferită de cea cu care statele s-au confruntat înainte, atrage după sine, ca o condiție obligatorie pentru păstrarea supremației la nivel mondial, transformarea forțelor sale armate. S-a avut astfel în vedere reformarea armatei pentru a putea răspunde în mod prompt și eficient unor provocări majore, luându-se în considerare următoarele aspecte:

- necesitatea mutării și desfășurării rapide a forțelor militare oriunde pe glob este necesar;
- a apărut ideea transformării armatei americane într-o forță de tip „joint”;
- recunoașterea faptului că statul american este angajat într-un război al propriei supraviețuirii;
- necesitatea de a se adapta unei lumi în care amenințarea nu o mai reprezintă o superputere, ci celulele teroriste.¹⁴

Episodul 11 septembrie 2001 a atras reacția imediată a Statelor Unite ale Americii și a aliaților acestora, fiind prima dată când a fost invocat Articolul 5 al Cartei NATO. A urmat declanșarea campaniei împotriva terorismului inițiată de coaliția internațională condusă de statul american, iar operațiunile militare din Afganistan și Irak au readus în prim plan războiul antiinsurgentă și antigherilă practicat de armata americană în timpul Războiului Rece în anii șaiszeci și șaptezeci în Vietnam și de Uniunea Sovietică în Afganistan, zece ani mai târziu.¹⁵

¹² Cristian Delcea, *Psihologia terorismului. Studiu psihologic asupra teroriștilor*, Editura Albastră, Cluj-Napoca, 2004, p. 17.

¹³ Ionel Nicu Sava, *Op. cit.*, p. 277.

¹⁴ Cristian Băhneanu, *Op. cit.*, p. 13.

¹⁵ Teodor Frunzeți, *Soluționarea crizelor internaționale*, Editura Institutului european, Iași, 2006, p. 87.

Perioada care a urmat a fost marcată de transformarea armatelor statelor, fiind evident interesul acestora pentru întărirea instrumentelor de luptă împotriva amenințărilor și pericolelor asimetrice dintre care cel mai pregnant este flagelul terorist. Totodată, unele state au înțeles că puterea militară îndreptată spre exterior, în sensul de proiectare a acesteia în raport cu celelalte țări din regiune sau la nivel global, nu este suficientă în actualul context, astfel că s-au arătat tot mai interesate de ideea îmbunătățirii securității în interiorul granițelor, crescându-și în acest fel securitatea țării în fața amenințărilor actuale. Este vorba de ceea ce Washingtonul numește „homeland security”, înțeles ca efort național concentrat în vederea prevenirii atacurilor teroriste în interiorul Statelor Unite ale Americii, reducerii vulnerabilității statului american în fața terorismului, minimizării distrugerilor și refacerea după ce atacurile au avut loc, concept adoptat și de alte state care s-au simțit vulnerabile în fața flagelului terorist.¹⁶ Acest tip de amenințate a dus la regândirea strategiilor de securitate, indiferent că vorbim despre Statele Unite ale Americii, Federația Rusă, statele europene ș.a., care necesită o abordare diferită față de situațiile de confruntare clasică. În acest context, vorbim despre strategii care au în vedere preîntâmpinarea pericolului prin acțiuni ferme și coerente menite să ducă la eliminarea vulnerabilităților, să crească nivelul de protecție al punctelor cheie, inclusiv a infrastructurii critice. Un alt element important în lupta împotriva terorismului transfrontalier este cooperarea dintre actorii internaționali fără nicio excepție, deoarece niciun stat nu este protejat pe deplin în fața acestui pericol, indiferent de măsurile pe care acesta le ia în vederea creșterii securității bazei fizice a statului și a propriilor cetățeni. Totodată, este importantă abordarea pericolului terorist din perspectiva prevenirii și nu a reacției, fapt ce ar putea duce la scăderea numărului de victime și pagube materiale, în timp ce cooperarea dintre state crește posibilitatea împiedicării orchestrării de către grupările teroriste a unor noi atacuri, deoarece nicio țară nu se poate apăra singură de acest pericol.¹⁷

Concluzii

Atacurile de la 11 septembrie 2001 au determinat statele să conștientizeze că puterea lor individuală tinde să se dilueze în acest solvent al noilor tipuri de amenințări și riscuri, astfel că atenția lor a fost îndreptată spre alianțe și parteneriate care să ducă la creșterea puterii lor și nu la diminuarea acesteia, structuri care au căpătat o importanță deosebită în noul context internațional în care statele riscă să

¹⁶ Alexandra Sarchinschi, *Securitatea spațiului de interes: actori, instrumente și tendințe*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, p. 7 – 8.

¹⁷ ****Evoluția conceptelor de securitate*, august 2011, <http://studiidesecuritate.wordpress.com/2011/08/11/evolutia-conceptelor-de-securitate/>.

devină noi ținte ale teroriștilor în cazul în care se bazează exclusiv pe puterea proprie în lupta împotriva acestora. Nu înseamnă însă că statele nu trebuie să acorde o însemnătate deosebită conceptului de putere cu tot ceea ce acesta presupune, însă se urmărește maximizarea sa prin „punerea în comun” cu celelalte statele care au interese convergente, a capacităților lor de apărare în fața amenințării teroriste. În viziunea NATO, această „colectivizare” a capabilităților poartă numele de *smart defence*. În acest context, formarea de alianțe și parteneriate strategice bazate pe cooperare în sensibilul domeniu al terorismului internațional dar și a celorlalte amenințări și pericole cu care se confruntă comunitatea internațională în prezent, va duce în mod cert la creșterea stabilității și securității la nivel internațional, cu avantaje majore pentru fiecare stat în parte.

Revenind la conceptul de putere a statelor, putem concluziona că aceasta nu este nici veșnică și nici invariabilă, capacitățile sale de proiecție evoluând odată cu progresele și transformările actorilor internaționali. Istoria ne oferă exemple multiple în care state și imperii au cunoscut declinul și decăderea, lecția învățată din astfel de situații fiind că nimic nu este permanent, nici măcar autoritatea superioară a unor state care în funcție de transformările în plan internațional își pot pierde statutul de puteri regionale sau mondiale.

Totodată, evoluțiile care vor marca scena internațională vor determina și modul în care conceptul de putere se va modifica în viitor. Până spre sfârșitul secolului XX puterea statelor s-a bazat în mare parte pe dimensiunea sa militară, iar războaiele care au avut loc au oferit ocazia protagoniștilor să se înfrunte pe câmpul de luptă, într-un mod mai mult sau mai puțin direct. În cazul amenințărilor și pericolelor de genul celor asimetrice însă, puterea statelor înțeleasă ca putere militară cu tot ceea ce aceasta presupune s-a dovedit a fi incapabilă să facă față noilor provocări. În acest context, statele au înțeles că pentru a se proteja și pentru a-și păstra locul deținut în ierarhia internațională trebuie să aibă în vedere o altă abordare pentru conceptul de putere, adaptată timpului prezent, care presupune cooperarea cu alți actori internaționali, dar cel mai important perfecționarea în permanență a standardelor de securitate. Noile tipuri de amenințări impun identificarea unor strategii eficiente și coerente comune care să ducă la o mai mare stabilitate la nivel regional și internațional, însă conceptul de putere nu va fi eliminat din relațiile dintre state, acesta continuând să îndeplinească un rol semnificativ pe scena internațională.

BIBLIOGRAFIE

Dicționare:

ZAMFIR, Catălin; VLĂSCÉANU, Lascăr (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998.

Enciclopedii:

****Mică Enciclopedie de Politologie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.

Lucrări generale:

BUZAN, Barry, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2000;

DELCEA, Cristian, *Psihologia terorismului. Studiu psihologic asupra teroriștilor*, Editura Albastră, Cluj-Napoca, 2004;

DRAGOMAN, Ion; Militaru, Claudia; Panduru, Cerasela, *Relații internaționale actuale*, Editura Intergraf, Reșița, 2004;

FRUNZETI, Teodor, *Soluționarea crizelor internaționale*, Editura Institutului european, Iași, 2006;

GRIFFITHS, Martin, *Relații internaționale. Școli, curente, gânditori*, Editura Ziuă, București, 2003;

PREDA-MĂTĂȘARU, Aurel, *Tratat de drept internațional public*, Editura Lumina Lex, București, 2002;

SARCHINSCHI, Alexandra, *Securitatea spațiului de interes: actori, instrumente și tendințe*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007;

SAVA, Ionel Nicu, *Studii de securitate*, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005.

Lucrări de specialitate:

BĂHNĂREANU, Cristian, *Politica militară în secolul XXI. Modalități de realizare și manifestare a puterii militare în societatea românească*, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.

Surse electronice:

****Evoluția conceptelor de securitate*, august 2011, <http://studiidesecuritate.wordpress.com/2011/08/11/evolutia-conceptelor-de-securitate/>.

